

Innst. 499 S

(2012–2013)

Innstilling til Stortinget fra energi- og miljøkomiteen

Meld. St. 35 (2012–2013)

Innstilling fra energi- og miljøkomiteen om Framtid med fotfeste – kulturminnepolitikken

Til Stortinget

Sammendrag

Miljøverndepartementet viser til at meldingen om kulturminnepolitikken inneholder en statusoppdatering per januar 2013, og skal tydeliggjøre hvilke utfordringer som gjenstår for at man innen 2020 skal nå målene som ble vedtatt gjennom behandlingen av St.meld. nr. 16 (2004–2005) *Leve med kulturminner*. Det er i meldingen redegjort for arbeidet som er gjennomført siden Stortingets behandling, jf. Innst. S. nr. 227 (2004–2005). Arbeidet skal vise hvor viktig kulturminneforvaltningen er i et samfunn i endring, og hvordan de kulturhistoriske verdiene kan og bør være ressurser og fellesgoder i en langsiktig, bærekraftig samfunnsutvikling.

Miljøverndepartementets viktigste satsing for å nå 2020-målene har vært å etablere ti bevaringsprogrammer. Det vises til at siden oppstarten i 2007 er verneplaner utformet, et stort antall fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer er blitt satt i stand til et ordinært vedlikeholds nivå, og mange er tilrettelagt og gjort tilgjengelige for publikum. Det er likevel mye som gjenstår før man når 2020-målene. Utfordringene for de ti programmene er ulike, men gjennomgående er mangelen på håndverkskompetanse og ressurser til å kunne ferdigstille programmene.

For å nå 2020-målene og for å møte nye utfordringer fram mot 2030 vil Miljøverndepartementet målrette noen av de igangsatte tiltakene bedre, samt sette i gang nye tiltak. Det er i meldingen gjort nær-

mere rede for de viktigste satsingene knyttet til virkemiddelbruk og samarbeid, og om status og utfordringene knyttet til dette.

Gjenstående utfordringer for å nå 2020-målene: De ti bevaringsprogrammene

Fredete bygninger i privat eie

Målet for bevaringsprogrammet er at alle fredete bygninger i privat eie skal være satt i stand til ordinært vedlikeholds nivå innen år 2020. Programmet omfatter bygninger som enten er fra før 1650 og dermed automatisk fredet etter kulturminneloven, eller som er fredet etter særskilt vedtak. Programmet innebærer at staten, gjennom tilskudd til å dekke antikvariske merkostnader, skal gi et vesentlig bidrag til at bygningene blir satt i stand til et normalt vedlikeholds nivå. Det statlige bidraget vil normalt dekke mellom 50 og 70 pst. av de samlede kostnadene.

Per i dag inngår ca. 3 200 bygninger i bevaringsprogrammet. Antallet øker svakt som følge av at det blir fattet nye vedtak om fredning og fordi fredete bygninger som har vært i offentlig eie, blir solgt til private.

Departementet vil:

- Utforme en tilskuddsordning for å gi incentiver for systematisk vedlikehold av bygninger som er satt i stand
- sikre ytterligere forutsigbarhet for eierne
- prioritere istandsetting av de bygninger og anlegg som har størst skader og mangler
- videreutvikle rutiner og systemer for løpende oppdatering av behovsanalysene

Samiske kulturminner

Samiske kulturminner som er eldre enn 100 år, er automatisk fredet. Bevaringsprogrammet for samis-

ke kulturminner har som mål at de automatisk fredete, samiske bygningene og deres tilstand skal være kartlagt innen 2017, og at det skal foreligge en plan for sikring, vedlikehold og istandsetting.

Departementet vil:

- utarbeide en plan i samarbeid med Riksantikvaren og Sametinget for hvilke automatisk fredete samiske bygninger som skal tas vare på gjennom sikring, vedlikehold og istandsetting

Stavkirkene

Målet med stavkirkeprogrammet er å sette i stand de 28 stavkirkene som er bevart, slik at de er i en bygningsmessig god forfatning og har et ordinært vedlikeholds nivå. Videre skal dekoren og annen kirkekunst konserveres. Dokumentasjonen av stavkirkene skal suppleres som grunnlag for forskning og rekonstruksjon av tapte deler. Stavkirkeprogrammet vil bli avsluttet i 2015. Stavkirkene inngår også i bevaringsprogrammet for brannsikring av tette trehusmiljøer og stavkirker.

Departementet vil:

- gjennomføre tiltak som sikrer årlig tilstandskontroll som grunnlag for løpende vedlikehold av stavkirkene

Verdensarven

Målet med bevaringsprogrammet for verdensarven er å utvikle de syv norske verdensarvområdene som fyrårn for den beste praksisen innen natur- og kulturminneforvaltning. Gjennom programmet skal verdensarvområdene sikres en best mulig tilstand, forvaltning og formell beskyttelse.

Tekniske og industrielle kulturminner

Departementet vil:

- utarbeide en egen verne- og kompetanseplan for arbeidet med de tekniske og industrielle kulturminnene

Brannsikring av tette trehusmiljøer og stavkirker

Dette bevaringsprogrammet omfatter brannsikring av verneverdige, tette trehusmiljøer og stavkirker. Målet er at sikringen av stavkirkene skal være på et høyt nivå, og at man viderefører og styrker arbeidet med å brannsikre de tette trehusmiljøene.

Departementet vil:

- prioritere arbeidet med å avklare ansvarsforholdene i verneverdige, tette trehusmiljøer, bedre

virkemidlene og bedre informasjonen til kommunene og fylkeskommunene

- gjennomføre tiltak for å sikre at stavkirkene til enhver tid er brannsikret på en best mulig måte

Fartøy

Departementet vil:

- arbeide for tilpassede sikkerhetskrav knyttet til mannskap på vernede fartøy
- samarbeide med relevante departement og underliggende etater for å sikre at andre statlige sektorer tar større ansvar for egne fartøy som kulturminner
- stille krav om at det foreligger forvaltningsplaner, tilstandsvurderinger og kostnadsoverslag for at det skal kunne gis tilskudd til fartøyene

Ruiner

Målet med bevaringsprogrammet for ruiner (ruinprosjektet) er å sikre, konservere og skjømte ruinene og legge dem til rette for besøkende. Ruinene skal også overvåkes systematisk og sikres et langsiktig vedlikehold. De 12–15 største anleggene blir prioritert, samt ruiner som engasjerer lokalmiljøet sterkt. Ut fra de opprinnelige kriteriene – størst, nasjonalt viktig og lokal interesse – er det valgt ut 45 objekter som skal sikres gjennom dokumentasjon, konservering, skjømset og tilrettelegging.

Departementet vil:

- videreføre arbeidet med registrering og kartfesting av ruiner både over og under bakken, ved hjelp av for eksempel georadar og flyskanning

Bergkunst

Den norske bergkunsten består av bilder som ble hogd, slipt eller malt i berget for mellom ca. 1 500 og 10 000 år siden. Bevaringsprogrammet for bergkunst har som mål at et representativt utvalg lokaliteter skal sikres og gjøres tilgjengelig for publikum innen 2020. Dette skal man oppnå gjennom årlige tiltak knyttet til dokumentasjon, metodeutvikling, sikring og skjømset, samt ved å legge til rette for publikum.

Departementet vil:

- utarbeide en ny handlingsplan for sikring av bergkunst for perioden 2016–2020, basert på de resultatene og erfaringene man har gjort gjennom tidligere arbeid
- etablere nettverksaktiviteter og forsknings- og utviklingstiltak for å styrke og vedlikeholde relevant kunnskap og kompetanse i den regionale kulturminneforvaltningen

Utvalgte arkeologiske kulturminner

Bevaringsprogrammet for utvalgte arkeologiske kulturminner har som mål at et prioritert utvalg på minst 450 arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer skal ha et tilfredsstillende bevarings- og vedlikeholds nivå, og være tilgjengelige for publikum innen 2020.

Departementet vil:

- utarbeide en nasjonal oversikt over kulturminner som er tilrettelagte. Oversikten skal gjøres tilgjengelig via Internett
- ta initiativ til nettverksaktiviteter og forsknings- og utviklingstiltak for å styrke og vedlikeholde relevant kunnskap og kompetanse i den regionale kulturminneforvaltningen

Virkemidler/strategier**Fredningsstrategi**

Departementet viser til at innenfor dagens lovverk er fredning det sterkeste virkemiddelet kulturminneforvaltningen har for å sikre at nasjonalt viktige kulturminner blir tatt vare på for ettertiden. Fredning innebærer normalt både forpliktelser og begrensninger for eieren.

Departementet vil:

- utarbeide tematiske planer for framtidige fredninger, blant annet for kulturminnene til nasjonale minoriteter og nyere innvandreregrupper
- bidra til en mer eierorientert fredningspraksis og forvaltning
- sikre vern av underrepresenterte kulturminner som har nasjonal verdi
- vurdere behovet for å opprette nye bevaringsprogram, som for eksempel for kulturminner fra andre verdenskrig
- etablere rutiner for gode, forutsigbare og effektive fredningsprosesser

Kulturmiljøfredninger

I forbindelse med en revisjon av kulturminneloven i 1992 ble begrepet kulturmiljø introdusert. Gjennom lovendringen ble det mulig å frede et kulturmiljø ut fra kulturmiljøets totale kulturhistoriske verdi, selv om de enkelte elementene i miljøet ikke er fredningsverdige i seg selv. Dette gjelder kulturmiljøer i byer og tettsteder, i jordbrukslandskapet eller i skog og utmark.

Departementet vil:

- utarbeide en plan for prioriterte kulturmiljøfredninger fram mot 2020

Strategisk plan for forvaltning av arkeologiske kulturminner

Departementet viser til at arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer representerer uerstattelige kilder både til kunnskap og opplevelse, og utgjør en viktig erfarings- og kunnskapsbank for nålevende og framtidige generasjoner.

Departementet vil:

- videreføre Riksantikvarens strategiske plan for forvaltning av arkeologiske kulturminner og kulturmiljøer, herunder gjennomføre en vurdering av hundreårsgrensen for skipsfunn, utarbeide en felles registreringsstandard og rutiner for fastsettelse av omfang og kostnader ved arkeologiske registreringer, videreføre arbeidet med faglige program som grunnlag for bedre prioriteringer, samt utarbeide en plan for hvordan viktig etterformatorkisk arkeologisk kildemateriale kan ivaretas

Vern, bruk og utvikling

Departementet viser til at kultur- og naturarven kanskje er Norges viktigste reiselivsprodukt, og at verdiskapingsprogrammene på kulturminneområdet har bidratt til større oppmerksomhet og interesse for verdiene som kultur- og naturarven representerer.

Departementet vil:

- Videreutvikle satsingen på verdiskaping med utgangspunkt i kultur- og naturarven
- stimulere til at fylkeskommunene og Sametinget tar en lederrolle i verdiskapingsarbeidet og legger til rette for en god samordning av relevante virkemidler regionalt
- utrede hvordan verdien av kulturminnene kan konkretiseres, og synliggjøre hva som er kulturminnenes direkte og indirekte bidrag til menneskelig velferd og utvikling. Utredningen bør bygge på erfaringer fra verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet og eventuelle nordiske erfaringer

Byutvikling

Departementet viser til at kulturminner og kulturmiljøer er viktige ressurser i byutviklingen. Den utviklingen de store byene står overfor, krever en bevisst holdning til de verdiene og kvalitetene som allerede finnes, og kjennskap til den historiske sammenheng de inngår i.

Departementet vil:

- se nærmere på hvordan kulturminneforvaltningen utøver sin rolle i samfunnsutviklingsprosjekter, særlig når det gjelder utfordringene som føl-

ger av den pågående urbaniseringen og behovet for økt boligbygging

Kunnskap og kompetanse

Departementet vil:

- heve kvaliteten på dataene i dagens registre, gjennom å digitalisere flere viktige arkiv, og kontrollregistrere og oppdatere kulturminnedata
- etablere en kulturminneportal for å samordne digital kunnskap og utvikle saksbehandlerværktøy som sikrer en god styring i tråd med regjeringens digitaliseringsprogram
- videreutvikle veiledningsmaterieell rettet mot kommunenes arbeid med kulturminneregistrering og planer
- videreutvikle robuste kompetansemiljø lokalt og stimulere flere kommuner til å registrere sine kulturminner og utarbeide kulturminneplaner
- videreutvikle metodene og kriteriene for overvåking av de verneverdige kulturminnene og prioritere nye overvåkingsaktiviteter

Bygg og Bevar

Prosjektet Bygg og Bevar er en oppfølging av ett av tiltakene som ble fremmet i St.meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner, om å lage et kunnskapsnettverk på kulturminneområdet. Nettverket skal bidra til å sikre eierne bedre rammevilkår, legge grunnlaget for at man kan nå målet om at alle fredete bygninger og anlegg skal være sikret et ordinært vedlikeholdsnivå innen 2020, og bidra til at det årlige tapet av kulturminner og kulturmiljøer ikke overstiger 0,5 prosent.

Departementet vil at:

- Bygg og Bevar skal nå ut med produkt- og bransjenøytral informasjon til alle som eier eller forvalter bygg som er fra før 1950. Prosjektet skal legge vekt på å øke målgruppas bestillerkompetanse
- Bygg og Bevar skal være en aktiv kompetanse- og kunnskapsleverandør til byggebransjen og offentlige aktører i bygge- og boligbransjen
- Bygg og Bevar skal satse på energirehabilitering

Samarbeid med museene

Departementet vil:

- videreutvikle samarbeidet mellom museene og kulturminneforvaltningen, og – i samarbeid med Kulturdepartementet – utnytte potensialet som ligger i fylkeskommunenes rolle

- trekke museene aktivt med i arbeidet med å registrere kulturminner og i plan- og utviklingsprosesser
- videreutvikle prosjektet «Kultur- og naturreise»

Klimaendringer og kulturminner

Departementet vil:

- utarbeide en strategi for en nasjonal kartlegging av kulturminner og kulturmiljøer som kan bli truet av de forventede klimaendringene
- øke kunnskapen om energieffektiviserende tiltak på bygg oppført før 1950 og stimulere til at slike tiltak blir tatt i bruk, for eksempel gjennom god informasjon
- Videreutvikle kunnskapen om hvordan forventede klimaendringer vil påvirke kulturminner og kulturmiljøer gjennom å prioritere kulturminneforvaltningens miljøovervåking

Verdensarven

Det vises i meldingen til at Norge var blant de første land som ratifiserte verdensarvkonvensjonen av 1972.

Regjeringen vil:

- prioritere å sikre verdensarven vi har i dag, og følge opp igangsatte nominasjoner
- ta initiativ til et nytt nordisk samarbeid for å se på gjennomføringen av verdensarvkonvensjonen i de nordiske landene
- tydeliggjøre sektoransvaret og koordinere den statlige politikken for verdensarven
- sikre god informasjonsflyt mellom myndighetene og lokalsamfunnet
- sikre en fortsatt bred forankring for lokal oppfølging av verdensarven gjennom lokale samarbeidsfora og lokale koordinatorfunksjoner
- sikre at alle de norske verdensarvområdene har gode forvaltningsplaner
- sikre en samordnet og helhetlig plan for forvaltningen av verdensarven
- legge til rette for at informasjon om verdensarven er lett tilgjengelig
- legge ytterligere vekt på å utvikle og stimulere til formidling av og utdanning om verdensarven
- legge til rette for kompetanseheving, både generell forvaltningskompetanse og ulik spisskompetanse
- vektlegge helhetlig gjennomføring av vernet av materielle og immaterielle kulturarv
- videreføre samarbeidet med kommuner og andre berørte aktører om utvikling av gode sentre for formidling av verdensarvområdene og verdensarvverdiene

Organiseringen av kulturminneforvaltningen

En egen forskrift om den faglige ansvarsfordelingen etter kulturminneloven regulerer hvilke instanser som har myndighet etter de enkelte bestemmelsene i loven. Departementet viser til at avhengig av type kulturminne er ansvaret fordelt tematisk og geografisk. To omfattende endringer i forvaltningsstrukturen i 1990 og 2001, som blant annet førte til et klarere skille mellom forvaltning og forskning, bidro til å tydeliggjøre rollene i dagens kulturminneforvaltning. Aktørene som har formelle roller etter ansvarsforskriften er: Riksantikvaren, fylkeskommunene (inkl. Oslo kommune), Sametinget, universitetsmuseene, sjøfartsmuseene og NIKU. Kommunenes rolle er ikke formalisert gjennom ansvarsforskriften. Kommunene er imidlertid en viktig aktør, særlig når det gjelder arealplanlegging og forvaltning av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer.

Det er i meldingen tatt inn en omtale av de enkelte aktørene og deres roller og ansvar i kulturminneforvaltningen.

Departementet vil:

- videreutvikle Riksantikvarens rolle som direktorat
- underbygge og støtte opp under fylkeskommunenes rolle som regional kulturminnemyndighet gjennom blant annet å overføre større ansvar etter kulturminneloven
- støtte kommunene i deres rolle som lokal forvalter av kulturminner
- I samarbeid med Kunnskapsdepartementet og Kulturdepartementet styrke kunnskapsperspektivet i forvaltningen av automatisk fredete kulturminner og skipsfunn ved å sette i gang et arbeid med å vurdere endringer i ansvarsforskriften til kulturminneloven. Hensikten er å få en mer helhetlig organisering av forvaltningen av arkeologiske kulturminner, blant annet basert på funn som kommer fram i NIBR rapport 2012:30

Norsk kulturminnefond

Kulturminnefondets hovedoppgave er å fordele tilskuddsmidler til prosjekter som omfatter verneverdige kulturminner og kulturmiljøer i privat eie. Kulturminnefondet er den viktigste offentlige finansieringskilden for private eiere av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer. I 2010 var fondskapitalen 1,4 mrd. kroner, jf. Stortingets vedtak ved behandling av St.meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner i 2005.

Departementet viser til at fondet har vært en viktig bidragsyter og aktør i verdiskapingsprogrammet på kulturminneområdet (fra 2006 til 2010). Her bidro fondet med i alt 39,7 mill. kroner i støtte til 200 tiltak innenfor elleve pilotprosjekter.

Departementet vil:

- foreta en evaluering av kulturminnefondet i 2014 og herunder se på om tilskuddene har hatt ringvirkninger av sosial eller økonomisk karakter i lokalsamfunnene

Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Bendiks H. Arnesen, Irene Johansen, Torstein Rudihagen, Tor-Arne Strøm og Eirin Sund, fra Fremskrittspartiet, Per-Willy Amundsen, Oskar J. Grimstad og Henning Skumsvoll, fra Høyre, Nikolai Astrup, Bjørn Lødemel og Siri A. Meling, fra Sosialistisk Venstreparti, Lars Egeland, fra Senterpartiet, lederen Erling Sande, og fra Kristelig Folkeparti, Kjell Ingolf Ropstad, mener at kulturminner er viktige kilder til kunnskap, opplevelse og et bindeledd mellom tidsepoker som har stor verdi for samfunnet. Kulturminner har ikke bare en egenverdi, men representerer også miljømessige, kulturelle, sosiale og økonomiske verdier som har betydning for menneskenes identitet, trivsel og selvforståelse.

Komiteen vil derfor understreke viktigheten av å føre en politikk som ivaretar kulturminnene i Norge til beste for fellesskapet og fremtidige generasjoner. Kulturarven forteller om utviklingen i samfunnet frem til i dag, og den er med på å prege beslutninger for fremtiden. Både historiske bygninger, bymiljøer, arkeologiske spor og landskaper er kulturminner. Alle kulturminner og kulturmiljøer inngår som elementer i samfunnets kollektive hukommelse.

Komiteen peker på at kulturminner gir muligheter til å forstå at mennesket inngår i en større sammenheng. Denne tilhørigheten og tryggheten i egen kultur er viktig også for å kunne møte andres kultur med respekt. Norge har alltid fått betydelige impulser utenfra. I møte med fremmede kulturuttrykk har folk til alle tider latt seg inspirere av dem og gitt dem en lokal fortolkning. I en verden der ulike land og kulturer er brakt tettere sammen, blir kulturarven enda viktigere for kulturell selvforståelse og utveksling.

Komiteen viser til at kulturminnene i Norge er under press fra flere hold. Befolkningsvekst, sentralisering og urbanisering, klimaendringer og det moderne samfunnets behov for infrastruktur bidrar til dette. Samtidig er det et stort engasjement i befolkningen og frivillige organisasjoner for å ivareta kulturminnene i Norge. Frivillige organisasjoner og andre private aktører gjør en uvurderlig innsats for å ta vare på kulturminnene. Gjennom egeninnsats og dugnad bidrar de aktivt til å sette i stand, skjøtte og

vedlikeholde kulturminner, samtidig som de er både produsenter, konsumenter og formidlere av kunnskap.

Komiteen mener et godt samarbeid mellom offentlige myndigheter, frivillige organisasjoner og private aktører er den viktigste garantien vi har for at kulturarven blir ivaretatt også i fremtiden. Det offentlige har et særlig ansvar for å legge til rette for dette samarbeidet, gjennom tett dialog, langsiktige og gode rammevilkår og i respekt for frivillighetens uavhengighet og integritet.

Komiteen mener det offentlige må legge til rette for nye bruks- og aktivitetsområder for kulturminner. Bruk er ofte det beste vern. Samtidig kan nye bruksformer legge til rette for verdiskaping og arbeidsplasser. Istandsetting og vedlikehold av kulturminner kan også bidra sterkt til lokal verdiskaping.

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet og Høyre mener den norske kulturarven representerer store verdier både på land og på vann, og er med på å gi nasjon og innbyggere identitet og fellesskapsfølelse. Disse medlemmer tror man øker sjansen for å ta vare på et bredt spekter av kulturminner, dersom disse er i aktiv bruk og fyller en funksjon. Kulturminner kan samtidig gi viktige bidrag til å berike lokalsamfunn og ulike former for næringslivssatsing. Disse medlemmer mener likevel man må være forsiktige med å tro at dette vil gjelde alle kulturminner over hele landet. En viss edruelighet må inntas når man vurderer de økonomiske perspektiver.

Disse medlemmer er positive til å verne om vår felles historie, men mener imidlertid man bør vise en sunn tilnærming til omfanget av kulturminnevern ved enkelte anledninger. Disse medlemmer frykter at man i det godes hensikt ender opp med å pålegge private eiere for store belastninger eller verner bygg/anlegg som har begrenset verdi – når alt kommer til alt.

Nasjonale mål for kulturminnepolitikken

Komiteen viser til at et samlet storting sluttet seg til de tre nasjonale målene for kulturminnepolitikken i St.meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner:

1. Det årlige tapet av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimeres. Innen 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 pst. årlig.
2. Fredede og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha et ordinært vedlikeholds nivå innen 2020.
3. Den geografiske, sosiale, etniske, næringsmessige og tidsmessige bredden i de varig vernede kulturminnene og kulturmiljøene skal bli bedre, og

et representativt utvalg skal være fredet innen 2020.

Komiteen viser til at Riksrevisjonen gjennomførte en forvaltningsrevisjon i 2008–2009 av Miljøverndepartementets oppfølging av St.meld. nr. 16 (2004–2005) Leve med kulturminner. Komiteen har merket seg at Riksrevisjonen konkluderte med at sentrale forutsetninger for at forvaltningen skal kunne nå målene, ikke er på plass og at det innebærer en vesentlig risiko for at målene ikke blir nådd innen fristen i 2020. Komiteen viser videre til at Riksrevisjonen trekker frem en del svakheter i virkemiddelapparatet som gjør det vanskelig å nå målene innen 2020.

Bevaringsprogrammene for kulturminner

Komiteen viser til at det ble etablert ti bevaringsprogram gjennom behandlingen av St.meld. nr. 26 (2006–2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand. Gjennom disse bevaringsprogrammene er en rekke tiltak satt i verk, som blant annet har bidratt til at 21 av de 28 stavkirkene er satt i stand, 8 av de 14 tekniske og industrielle anleggene og 14 av 45 ruiner er satt i stand til ordinært vedlikeholds nivå. Samtidig er det mye som gjenstår før 2020-målene blir nådd. utfordringene for de ti programmene er ulike, men gjennomgående er mangelen på håndverkskompetanse og økonomiske ressurser til å ferdigstille programmene.

Fredede bygninger

Komiteen mener innsatsen fra private eiere er uvurderlig for å sikre kulturminnene i Norge. Eiernes motivasjon, kompetanse og erfaring er avgjørende for at det enkelte kulturminnet eller kulturmiljøet skal bli tatt godt vare på. I de fleste tilfeller er det en forutsetning for varig vern at eierne kan fortsette å bruke kulturminnet, og at de har de nødvendige incentiver til aktivt å ta ansvar for dem.

Komiteen mener private eieres innsats for å ivareta fredede kulturminner må anerkjennes gjennom gode og stabile økonomiske rammevilkår. Komiteen erkjenner at det kan være svært kostbart for privatpersoner å ivareta kulturminner, og at økonomisk usikkerhet svekker motivasjonen og reduserer sjansene for at kulturminnene blir tatt hånd om.

Komiteen mener at de økonomiske incentive må forbedres.

Komiteen viser til viktigheten av at midlene på kulturminneområdet i størst mulig grad når ut til konkrete prosjekter, og at det derfor må være et stadig fokus på en effektiv og målrettet tilskuddsforvaltning.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Høyre og Kristelig Folkeparti mener at eierne av fredede bygninger må få skattefradrag for restaureringskostnader og fritak for kommunal eiendomsskatt.

Disse medlemmer viser til at mange fredede bygninger er i privat eie. De private eierne har ofte et sterkt ønske om å ta vare på og sette i stand gamle bygninger, men myndighetene har ikke vært flinke nok til å legge forholdene til rette for disse forvalterne av nasjonal kulturarv.

Disse medlemmer kjenner til at mange private eiere opplever kulturminneforvaltningen som både svært tungrodd og byråkratisk, og det har også blitt hevdet at forvaltningssystemet er komplisert oppbygd, og at det er problematisk for eierne – og andre interesserte – å vite hvor man skal henvende seg i ulike sammenhenger.

Disse medlemmer viser til at eiere av fredede bygninger har både et ansvar og en plikt til å vedlikeholde anleggene. En rekke krav og begrensninger gjør vedlikeholdet kostbart, og det er et behov for bedre ordninger som oppmuntrer til godt vedlikehold. Disse medlemmer viser til at mange land i Europa, som for eksempel Storbritannia, Frankrike, Nederland, Danmark og Finland, har egne skatteregler når det gjelder utgifter til vedlikehold av fredede bygninger.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet for 2014 fremme forslag om fradrag i skattepliktig inntekt for kostnader til vedlikehold av fredede bygg utenfor virksomhet, samt fremme forslag om å avvikle kommunenes adgang til å ilegge eiendomsskatt på fredede bygg i privat eie.»

Disse medlemmer mener det er et sterkt behov for generelle økonomiske virkemidler som skatte- og avgiftslettelser for den eiergruppen som forvalter store samfunnsverdier på vegne av fellesskapet. Slike virkemidler vil være avgjørende for at de nasjonale resultatmålene på kulturminnefeltet blir oppfylt.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet mener at ved å vri den økonomiske støtten til kulturminnearbeid fra tilskudd til skatteincentiver, vil bevilgningene i langt mindre grad være avhengig av de årlige budsjettbehandlinger eller omfattende søknadsprosesser om begrensede midler.

Disse medlemmer viser også til Fremskrittspartiets alternative budsjett for 2013, hvor de foreslo å regnskapslikne fredede bygninger slik at eierne får skattefradrag for kostnader ifm. vedlike-

hold av bygget, samt å utvide fradrag for gaver til frivillige organisasjoner, til også å gjelde kultur og forskning, samt øke taket til 100 000 kroner.

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti viser til skatt- og avgiftsopplegget i Kristelig Folkepartis alternative forslag til statsbudsjett for 2013, hvor det ble foreslått å innføre inntektsfradrag og momskompensasjon for pliktig vedlikehold av fredede bygninger i privat eie. Dette ville frigitt nærmere 85 mill. kroner til økt vedlikehold av fredede bygninger.

Fredning

Komiteen mener arbeidet med fredning bør bygge opp under eiernes og brukernes motivasjon til å ta vare på og bruke kulturarven. De statlige virkemidlene må videreutvikles slik at eierne fortsatt kan ta ansvar for egne kulturminner gjennom bruk.

Komiteen peker på at kulturminneloven er fra 1978 (jf. lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner), og at den bør evalueres med sikte på oppdatering og modernisering.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Høyre og Kristelig Folkeparti mener eiere av kulturminner som får bruksverdien redusert som følge av vern, bør kompenseres økonomisk. Kulturminneloven må gi rom for individuelle hensyn.

Disse medlemmer mener det bør innføres frister for gjennomføring av fredningstiltak og bestemmelser som sikrer eierne tidlig og reell medvirkning og innflytelse i fredningsprosesser. Det må innføres krav om utredning av administrative og økonomiske konsekvenser av fredningsforslag og tilbud om oppfølging overfor eiere etter fredningsvedtak.

Komiteens medlemmer fra Høyre og Kristelig Folkeparti mener at det er viktig å kartlegge områder som er særlig rike på kulturminner, og tilrettelegge disse bedre for publikum. For kulturminner det er svært mange av, som for eksempel dyregraver og kullgroper, mener disse medlemmer at det etter en slik kartlegging må lettes på kravet til vern, og at mer ansvar skal overføres til lokal forvaltning.

Disse medlemmer mener at staten må ta et større finansielt ansvar for kostnadene knyttet til arkeologiske utgravninger. Disse medlemmer mener at det bør utredes en modell for prioritering og finansiering av arkeologiske utgravninger, som gir bedre balanse mellom beslutningen om utgravning og kostnader og finansiering av denne.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede en modell for prioritering og finansiering av arkeologiske utgravninger som gir bedre balanse mellom beslutningen om utgravning og kostnader og finansiering av denne.»

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet vil understreke at ved gransking av automatisk fredete kulturminner eller når staten freder privat eiendom gjennom lov om kulturminner, skal staten også bære merkostnadene ved arkeologiske undersøkelser, drift og renovasjon av de vernede eiendommene.

Disse medlemmer viser til Framskrittspartiets alternative budsjett for 2013, hvor de foreslo at Stortinget skulle be regjeringen legge frem en sak om at staten tar det økonomiske ansvaret for arkeologiske utgravninger når dette påkreves på privat eiendom.

Disse medlemmer foreslår:

«Stortinget ber regjeringen legge frem en sak om at staten tar det økonomiske ansvaret for arkeologiske utgravninger når dette påkreves på privat eiendom.»

Fartøyvern

Komiteen merker seg at Nasjonal verneplan for fartøy videreføres i sin helhet i kulturminnemeldingen. Komiteen understreker at det vil kreve større offentlige tilskudd dersom de konkrete tiltakene og strategiene i Nasjonal verneplan for fartøy skal gjennomføres.

Komiteen vil spesielt peke på viktigheten av at det beholdes tilstrekkelig store kompetansesenter for rehabilitering av vernede og fredete fartøy, slik at det også i framtida blir mulig å foreta reparasjoner av blant annet vernede stålskip i Norge, noe som er en særskilt utfordring.

Kirkebygg

Komiteen mener de eldre kirkene og kirkegårdene er vesentlige kilder til å forstå norsk kulturhistorie. Kirkebygget og dets utsmykning representerer ikke bare en kilde til kunnskap om den kristne kulturarven, trosliv og trossikker gjennom århundrene, men også om håndverkstradisjoner, byggeskikk, materialbruk og stilhistorie.

Komiteen er kjent med at mange kirker er preget av mangelfullt vedlikehold. Manglende vedlikehold har ført til at kirkene og kirkenes utsmykning mange steder er i dårlig stand, med et betydelig istandsettingsbehov.

Komiteens medlemmer fra Framskrittspartiet, Høyre og Kristelig Fol-

keparti mener kommunene ikke kan dekke inn dette vedlikeholdsetterslepet uten statlig innsats over kulturminnefondets budsjetter.

Komiteen mener stavkirkene står i en særstilling blant norske kulturskatter. De er Norges fremste bidrag til den internasjonale bygningshistorien og forteller om en blomstrende trearkitektur under middelalderen og i kongesagaenes tid. I dag er det kun 28 stavkirker igjen. I middelalderen var det rundt 1 000 stavkirker her i landet.

Komiteen viser til at Stortinget under behandlingen av kulturminnemeldingen Leve med kulturminner, sluttet seg til målet om å sette i stand og sikre alle stavkirkene innen 2015. Komiteen har merket seg at 21 av de 28 stavkirkene i stavkirkeprogrammet nå er satt i stand, og at programmet vil bli fullført og avviklet i 2015. Komiteen vil understreke behovet for å videreføre vedlikehold på et nivå som sikrer tilstanden i kirkene som nå er restaurert.

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti viser til innspill til komiteens åpne høring 23. mai 2013 fra Kirkelig arbeidsgiver og interesseorganisasjon (KA). KA påpeker i sitt innspill at meldingen skjønner situasjonen for vedlikehold av de norske kirker som ingen med kjennskap til feltet kjenner seg igjen i. KA viser blant annet til Riksrevisjonens undersøkelse av vedlikehold og sikring av kirkebygg, Dokument 3:10 (2010–2011), hvor det står følgende:

«Sjølvsagt om mange kyrkjer er haldne godt ved like og fungerer som soknekyrkjer, er tilstanden for mange av kyrkjene framleis prega av mangelfullt vedlikehald, og dei har eit betydeleg behov for å bli sette i stand. Etterslepet på vedlikehaldet for norske kyrkjebygg er berekna til å vere fleire milliardar kroner. 37 prosent av norske kyrkjebygg har framleis omfattande vedlikehaldsmanglar. Det tilsvarer 586 kyrkjer. Av desse er 60 prosent (354 kyrkjer) freda eller vurderte til å ha særleg verneverdi. Det er stor risiko for at dei freda kyrkjene ikkje vil ha eit ordinært vedlikehaldsnivå innan 2020, slik Stortinget har forutsett.

17 prosent (266 kyrkjer) har per 2010 framleis manglar ved brann- og tjuverisikringa. Manglane er knytte til rømmingsvegar, brannvernsutstyr og brann- og innbrotsalarm. Halvparten av desse kyrkjene er freda eller er vurderte til å ha ein særleg verneverdi.

Undersøkinga viser at vedlikehaldstilstanden for ein stor del av kyrkjebygga ikkje er halden ved lag i åra mellom 2005/06 og 2009/10. Dette forfaller viser at kommunane i varierende grad har evne og vilje til å drive eit jamt vedlikehald. Når det planfaste vedlikehaldet blir forsømt, aukar ofte skadeomfanget. Undersøkinga indikerer at mangel på planar, ulik kompetanse og kapasitet, samt mangel på prioritering er tilhøve som kan vere med og forklare veikskapane knytte til vedlikehald og sikring av kyrkjebygg på lokalt nivå.

Rentekompensasjonsordninga for kyrkjebygg har stimulert kommunane til å auke vedlikehaldsinnsatsen for kyrkjebygga. I perioden frå 2005 til april 2011 er det gitt tilsegn om rentekompensasjon for 601 kyrkjer, fordelt på 255 kommunar. Tilstanden på kyrkjebygga i 2010 viser likevel at rentekompensasjonsordninga, i lag med dei andre statlege tiltaka, ikkje sikrar ein tilstrekkeleg vedlikehaldsinnsats.»

Dette medlem viser til at rentekompensasjonsordninga var viktig og fungerte godt i mange tilfeller, men at regjeringa til tross for dette valgte å fjerne ordninga helt i 2013. Dette medlem viser til at KA i høringen etterlyste at staten tar et større ansvar for å følge opp at kirkebyggene blir vedlikeholdt og sikret.

Dette medlem mener Fornyings-, administrasjons- og kirkedepartementet må se til at kommunene følger opp ansvaret for sikring og vedlikehold, og om nødvendig setter i verk tiltak dersom vedlikeholdsansvaret ikke blir tatt godt nok hånd om på lokalt nivå.

Statlig ansvar for kulturminner

Komiteen mener staten har et særlig ansvar for å gå foran som et godt eksempel i forvaltningen av egne eiendommer. Komiteen har merket seg at frivillige yter viktige bidrag til å vedlikeholde mange statlige kulturminner, som for eksempel historiske fyr i Norge. Komiteen understreker at frivillig innsats ikke fritar staten for ansvaret for løpende vedlikehold og sikring av egne kulturminner.

Utdanning og kompetanse

Komiteen mener mangel på kompetanse innen restaureringsfag er en betydelig utfordring for vår felles evne til å ivareta kulturminner, enten de er i offentlig eller privat eie.

Komiteen mener det er nødvendig å styrke utdanningstilbudene innenfor små og verneverdige håndverksfag og videreutvikle fylkenes bygningsvernssentre. Komiteen legger til grunn at restaureringsprosjekter i offentlig regi samarbeider tett med utdanningsinstitusjonene på feltet.

Komiteen har merket seg at kunnskapsnettverket «Bygg og bevar» er utviklet som en oppfølging av stortingsmeldingen «Leve med kulturminner», og at dette så langt har vært en suksess som bidrar til å gi god veiledning til eiere av fredede bygg.

Komiteen vil påpeke viktigheten av at kommunene har god oversikt over og tilfredsstillende kompetanse om egne kulturminner. I forvaltningsrevisjon Dokument 3:9 (2008–2009) «Riksrevisjonens undersøkning av korleis Miljøverndepartementet varetok det nasjonale ansvaret sitt for freda og verneverdige bygningar», konkluderer Riksrevisjonen med at mange kommuner har mangelfull kompetanse

til å skjøtte oppgavene de har på kulturminneområdet.

Komiteen mener dette er en betydelig utfordring i kulturminnearbeidet, og har merket seg at Miljøverndepartementet og Riksantikvaren har etablert prosjektet Kunnskapsløftet for kulturminneforvaltningen. Prosjektet skal være ferdig innen 2017, og målet er å utvikle gode registre, rapporterings- og saksbehandlingsverktøy. Komiteen vil imidlertid understreke at kommunenes og den øvrige forvaltningens evne og kapasitet til å ta verktøyet i bruk, er avgjørende for om prosjektet gir resultater. Komiteen har merket seg at det i 2011 bare var ca. 30 pst. av kommunene som hadde utarbeidet en kulturminneplan etter 2005.

Komiteens medlem fra Kristelig Folkeparti viser til opplysninger fra Riksantikvarens utviklingsnett om at to av tre kommuner i Norge ikke har vedtatt plan med fokus på kulturminner og kulturmiljøer, og at mange av de vedtatte planene er av eldre dato. Samtidig vet vi at mange kommuner ønsker seg kulturminneplaner for bedre å kunne forvalte kulturminneverdiene i kommunen. Dette medlem viser til at Plan- og byggesaksbehandlere med en slik plan lettere vil kunne ta hensyn til disse verdiene. Med en kulturminneplan vil kultur- og skoleetatene kunne bruke kulturminnene til å skape gode opplevelser, næringslivet kan utvikle gode tilbud basert på kulturarven, og eiere og andre berørte får større forutsigbarhet og muligheter for hjelp og støtte til bruk og vedlikehold.

Dette medlem mener kommunene må gis sterkere insentiver til å utarbeide kulturminneplaner, og mener det bør opprettes en ny tilskuddsordning. Dette medlem viser til Kristelig Folkepartis alternative budsjettforslag til statsbudsjettet for 2012, hvor det ble foreslått å bevilge 10 mill. kroner til en ny tilskuddsordning for utarbeidelse av kommunedelplaner for kulturminner og kulturmiljø i norske kommuner.

Kulturminnefondet

Komiteen mener forutsigbarhet og langsiktighet i finansieringen på kulturminnefeltet er avgjørende for å sikre kontinuitet i arbeidet med å nå 2020-målene.

Komiteen viser til at Stortinget i 2002 vedtok å etablere Norsk kulturminnefond. Hensikten med fondet var blant annet å finne bedre måter å koble offentlig og privat kapital på. Tilbakemeldingene tyder på at Kulturminnefondet så langt har vært en suksess. Offentlige bevilgninger har bidratt til å utløse betydelig finansiering fra private eiere og næringslivet. Kulturminnefondet ble avviklet som fond i 2012.

Komiteens medlemmer fra Fremskrittspartiet, Høyre og Kristelig Folkeparti mener det var svært uheldig å avvikle Kulturminnefondet som fond, og foreslår derfor å gjenopprette fondet. Disse medlemmer mener behovet for forutsigbar avkastning fra fondet – og dermed forutsigbar kapitaltilgang for kulturminneprosjektene – best kan ivaretas gjennom å sette avkastningen av fondet lik avkastningen av Statens pensjonsfond utland.

Disse medlemmer mener fondet bør styrkes i årene som kommer dersom vi skal klare å nå kulturminnemålene for 2020.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen om å gjenopprette Kulturminnefondet som fond – i statsbudsjettet for 2014.»

Verdensarv

Komiteen har merket seg Norges tentative liste over områder som vurderes for nominasjon til verdensarvstatus. Det er i dag en ubalanse mellom verdensdeler og land når det gjelder oppføring på verdensarvlisten. Komiteen er enig med regjeringen i at Norge bør være restriktiv med nye nominasjoner. Komiteen har imidlertid merket seg at Sametinget i flere år har spilt inn Mortensnes i Finnmark til vurdering på tentativ liste.

Forslag fra mindretall

Forslag fra Fremskrittspartiet, Høyre og Kristelig Folkeparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet for 2014 fremme forslag om fradrag i

skattepliktig inntekt for kostnader til vedlikehold av fredede bygg utenfor virksomhet, samt fremme forslag om å avvikle kommunenes adgang til å ilegge eiendomsskatt på fredede bygg i privat eie.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen om å gjenopprette Kulturminnefondet som fond – i statsbudsjettet for 2014.

Forslag fra Høyre og Kristelig Folkeparti:

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen utrede en modell for prioritering og finansiering av arkeologiske utgravninger som gir bedre balanse mellom beslutningen om utgravning og kostnader og finansiering av denne.

Forslag fra Fremskrittspartiet:

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen legge frem en sak om at staten tar det økonomiske ansvaret for arkeologiske utgravninger når dette påkreves på privat eiendom.

Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rår Stortinget til å fatte følgende

vedtak:

Meld. St. 35 (2012–2013) – om framtid med fotfeste – kulturminnepolitikken – vedlegges protokollen.

Oslo, i energi- og miljøkomiteen, den 13. juni 2013

Erling Sande
leder

Nikolai Astrup
ordfører

